

Děti s odlišným mateřským jazykem podporujeme při výuce češtiny dlouhodobě a soustavně

31.1.2025 - Václav Zeman | Člověk v tísni

Jaká je dnes situace dětí s odlišným mateřským jazykem na českých školách?

Co se v podpoře jejich začleňování do škol a do výuky již podařilo zajistit a jaké problémy zde naopak stále zůstávají?

Z informací, které mám k dispozici terénu – tedy s učiteli a asistenty pedagoga nebo s kolegy z míst, kde působí Člověk v tísni – mám za to, že jedním z hlavních problémů, který se s dětmi s odlišným mateřským jazykem táhne dlouhodobě jako jakási červená nit, je přetrvávající jazyková bariéra. Mnozí z těchto žáků získají podporu pro učení češtiny krátce po příchodu do české školy, po čase se v ní dostanou na určitý základ, se kterým se mohou domluvit i vzdělávat. Ale podrobnější akademická čeština pro ně zůstává mnohdy velkým balvanem, který před sebou valí jen velmi těžce. Někteří učitelé poté ve chvíli, kdy vidí, že už se dítě základně domluví, nabízenou podporu zčásti omezí. Pro hlubší porozumění a kvalitní studium s porozuměním ale takové děti v tu chvíli potřebují podporu ještě intenzivnější. Jazykovou podporu je proto třeba žákům s odlišným mateřským jazykem dávat soustavně a dlouhodobě.

Je ještě nějaká jiná oblast, která je podle tebe pro zapojování dětí s odlišným mateřským jazykem do českých škol aktuálně významná a potřebná?

Důležité je podle mě i to, jak mohou učitelé ze tříd, do kterých dochází děti s odlišným mateřským jazykem, připravovat a vést hodiny, tak aby byly zajímavé a přínosné jak pro všechny rodilé mluvčí, tak pro děti s odlišným mateřským jazykem. Jsem ráda, že se nám do čerstvě zveřejněného online kurzu „Děti s OMJ v české škole - příběhy pokračují“ podařilo sestavit a popsat řadu konkrétních aktivit, které můžou učitelé při plánování výuky pro tento účel využít. Důležitá oblast je určitě i komunikace školy s rodiči, tak aby i ta byla co nejsrozumitelnější, nevznikaly v ní nepřesnosti a šumy.

"Někteří učitelé ve chvíli, kdy vidí, že už se dítě základně domluví, nabízenou podporu ve výuce českého jazyka zčásti omezí. Pro hlubší porozumění a kvalitní studium s porozuměním ale takové děti v tu chvíli potřebují podporu ještě intenzivnější."

Materiálů, jako jsou učebnice, pracovní listy a sešity pro základní výuku češtiny pro cizince je zde tedy patrně dostatek. To, čeho se už tolik nedostává jsou metodiky pomáhající sestavovat výuku atraktivní pro obě skupiny žáků a materiály pro výuku češtiny pro ty pokročilejší se základní znalostí češtiny?

Ano, materiálů pro základní výuku češtiny pro cizince je dostatek. Mnoho jich vzniklo i po příchodu velkého počtu ukrajinských dětí do českých škol a učitelé i různé organizace jich v tu dobu velké množství vytvářeli a šířili do škol. Co může být náročnější, je třeba to, jak já jako učitel daného předmětu, třeba matematiky, dokážu upravovat zadání svých běžných úloh a pracovních listů, tak aby bylo dobře srozumitelné i těm, kteří nemají češtinu jako svůj mateřský jazyk.

Mluvili jsme zatím hodně o výuce českého jazyka. Jak se v českých školách daří ta vztahová část, tj zapojování dětí s odlišným mateřským jazykem do třídních a školních kolektivů?

V minulém online kurzu jsme této oblasti věnovali celou kapitolu, v současném rozšíření jsme na ni opět navázali a rozvinuli tu oblast ještě dál. Je to určitě složité a dlouhodobé téma, které nejspíš ani nejde pojmut v jedné kapitole online kurzu. Zaměřili jsme se například na třídnické hodiny, které mají v tomto ohledu podle nás velký význam i potenciál. Už to, jaké cíle si od nich slibujeme, jak je připravíme a povedeme formálně – jestli v nich žáci sedí v kruhu, kde jsou si všichni rovni a můžou se všichni vyjádřit, k čemu potřebují...

V dané kapitole navrhuje i různé způsoby toho, jak žáky do podobného sdílení při takových příležitostech pomalu a vlídně zapojit. Osvědčuje se určitě i to, nedělat ze studentů s odlišným mateřským jazykem středobod podobných hodin a dění ve třídě. Aby se podobné sdílení netýkalo jen jeho a jeho pocitů a potřeb, ale bylo přirozené s možným zapojením všech. Z dětí s odlišným mateřským jazykem bychom ani neměli dělat nositele dané kultury. Určitě bychom si měli odpustit věty typu „Aha, ty jsi odtamtud a odtamtud, tam jste všichni takoví a děláte takové a takové věci...“ Měli bychom vždy nechat na samotných dětech, co chtějí sdílet, nebo jestli se vůbec chtějí s námi a ostatními bavit. Pro děti, které příjížděly z Ukrajiny zasažené válkou, to mnohdy bylo tak silné trauma, že mohlo trvat i několik měsíců, než o tom mohly s učiteli nebo spolužáky více mluvit.

Děti z Ukrajiny jsou dnes nejpočetnější skupinou žáků s OMJ v českých školách. Jaká je jejich aktuální situace v českých školách? Jak se daří jejich zapojení do českých škol a s čím se nejčastěji potýkají? Je i u nich hlavním tématem český jazyk nebo řeší i témata kolem integrace do třídních kolektivů nebo negativní předsudky některých dětí či dospělých?

Zvládání češtiny je určitě i tady silné a aktuální téma. Jsem často v kontaktu s kolegy, kteří pracují s mladými, kteří se chystají na střední školy. U nich je tedy velké téma i to, aby zvládli přijímačky a dostali se na vybranou střední školu. Mnozí z mladých Ukrajinců opakovaně upozorňují i na problémy s tím, jak smysluplně trávit volný čas po škole. Pro mnohé z nich nejsou moc dostupné volnočasové kroužky, nemají o nich dost informací. Pořád přirozeně raději vytváří party a setkávají se se svými vrstevníky z Ukrajiny než s těmi českými. Aktuálně proto vznikla menší kampaň k programu One to one, která podporuje častější setkávání českých a ukrajinských teenagerů. Ti čeští by mohli svým spolužákům z Ukrajiny dělat jakési „buddies“ neboli průvodce a podnikat s nimi různé aktivity a programy.

"Náš první online kurz jsme dělali spíše pro učitele, kterým do třídy nebo školy čerstvě přišlo takové dítě, a snažili jsme se přiblížit první kroky a možnosti, které může udělat. Tento nový kurz je spíše pro ty, kteří již mají takové děti ve třídě delší čas a řeší, co teď dál."

Zmínila jsi přijímací zkoušky ukrajinských žáků na střední školy? Co v tomto ohledu pro podporu ukrajinských žáků při přijímacích zkouškách v současnosti dělá český stát, ministerstvo školství?

Žáci z Ukrajiny mohou přijímací zkoušky z českého jazyka na střední školu dělat formou pohovoru. V minulých letech nebylo moc jasně definováno, jak má takový pohovor vypadat a záleželo na jednotlivých školách, jak to pojmu. Letos je to v tomto ohledu mnohem lepší. Ministerstvo školství společně s NPI připravili školám velmi podrobnou a veřejně dostupnou metodiku k těmto pohovorům. Je v ní řada užitečných poznatků a tipů pro zkoušející. Jsou zde okruhy otázek, na které se mohou ptát – od vyprávění o sobě až po motivaci, proč se hlásím na danou školu. Je zde navržené i možné hodnocení takových pohovorů i to, že jich mohou účastnit dva zkoušející kvůli větší objektivnosti. Co nejvíce škol by se o této metodice mělo dozvědět a při přijímacích pohovorech s žáky s odlišným mateřským jazykem s ní pracovat.

Pro jakého učitele je tedy vhodný nový online kurz „Děti s OMJ v české škole - příběhy pokračují“? S čím mu pomůže, co mu přinese?

Kurz je bezplatný a je určený všem pedagogickým pracovníkům, kteří mají ve třídách děti s odlišným mateřským jazykem. Zatímco náš první online kurz jsme dělali spíše pro učitele, kterým do třídy nebo školy čerstvě přišlo takové dítě, a snažili jsme se přiblížit první kroky a možnosti, které může udělat, tento kurz je spíše pro ty, kteří již mají takové děti ve třídě delší čas a řeší, co teď dál. Snažili jsme se zohlednit i různé předměty, aby kurz nebyl zaměřený jen na učitele češtiny. Ještě mi přijde důležité zmínit, že jsme se v kurzu zaměřili i na oblast hodnocení. To je u žáků s odlišným mateřským jazykem samo o sobě dost specifická disciplína. Abychom třeba nehodnotili jen to, do jaké míry se žák naučil opakovat poučky, kterým ale ve skutečnosti moc nerozumí. Abychom žáky vedli spíše k tomu, aby věcem ve výuce spíše rozuměli a uměli o nich mluvit vlastními slovy, klidně i s jazykovými nepřesnostmi. V takových chvílích se – i při hodnocení – nemáme tolik zaměřovat na správné koncovky, ale mnohem více na to, že žák chápe, o čem daná věc je.

<https://www.clovektisni.cz/deti-s-odlisnym-materskym-jazykem-podporujme-pri-vyuce-cestiny-dlouh-odobe-a-soustavne-12274gp>